

Roma képzőművészek Magyarországon

Részletek egy hosszabb tanulmányból

DARÓCZI ÁGNES

Roma képzőművészetről mint fogalomról csak 1979 májusa, a magyarországi első csoportos kiállítás óta beszélnek Európában. Az Autodidakta cigány képzőművészek I. országos kiállításának megszervezésére a Magyar Művelődési Intézet és a mögötte húzódo roma értelmiségi csoport vállalkozott. Jelentkezésük mögött nem titkoltan politikai szándékok is húzódtak, hiszen a romáknak sem a világ kommunizmus által uralt keleti, sem a nyugati féltekéjén nem voltak kisebbségi jogai.

A csoportos jelentkezés egyszerre szólt az erőszakos asszimiláció tagadásáról és az elitkulturába való betörésről, az előítéletek rombolásának szándékáról. A kiállítás szervezőjeként – Balázs János és Péli Tamás munkásságának ismerőjeként, sőt Péli barátjaként – óhatatlanul szembesülnöm kellett a két festőművész alkotásainak nagyon is különböző stílus mellett tematikájuk és színviláguk hasonlóságával. Sőt, munkásságuk, ikonográfiájuk különbözősége ellenére hasonlóképpen ható kisugárzásukról, felszabadító erejéről kell beszélünk.

Balázs János és Péli Tamás képzőművészete, miközben összetéveszthetetlenül egyedi, sajátos, egyben cigány képzőművészeti iskolát is teremtő. Ennek az iskolának azonban nem elsősorban stílusjegyei, formai vagy

színvilágbeli egyezései vannak, hanem attitűdbeli és tematikai sajátosságai.

Mindez tagadása annak az irracionális létnek, amelyet a hidegháború árnyéka és a világ kettéosztottsága jelentett. A provincializmusnak, amelyet az országhatárok zártsága és a művészeti élet kiszakadása az európai folyamatokból jelentett. A rendi társadalomnak, amely létezett, s amely a képmutatón hirdetett egyenlőségi politikája ellenére a társadalom legaljára száműzte a cigányságot, pusztán származása okán.

Mindez az 1960-as évek utolsó periódusában, az 1970-es évek első felében felerősödő folyamat, a magyarországi cigány értelmiség megszületésének és jelképes „honfoglalásának” időszaka, az emancipáció követelésének hangja a művészetek eszközrendszerével.

1974-ben, Balázs Jánosnál tett személyes látogatásunk alkalmával azt kellett tapasztalunk, hogy Balázs sugárzó ereje szűkebb pátriájában másokat is alkotásra készített. Ugyanakkor voltak ismereteink az amatőr és a népmű-

vészeti mozgalom területén elismertségre szert tett roma művészekről. Hányan lehetnek az országban, akiket a képzőművészet ejtett rabul, alkotásra készítette? – kérdeztem magamban, akkor már kultúraszervező menedzserként.

Első munkahelyemen, a Magyar Művelődési Intézetben (abban az időben Népművelési Intézet, s akkoriban egy roma lány részéről valódi szenzációnak számító friss egyetemi diplomával) erre a kérdésre kerestünk kollektíván választ. A képzőművészeti osztály és az örömmel csatlakozó, szűk roma értelmiségi csoport országjáró felfedezőseinek egyenes következménye lett a Pataky Galériában, 1979 májusában megrendezett Cigány Képzőművészek I. Országos Kiállítása.

A kiállítás kedvező fogadtatásának és a rendezése kapcsán kialakított nemzetközi kapcsolatoknak köszönhetően hamarosan kezdetét vette egy Roma képzőművészek Európában

R. LAKATOS KLÁRA: Szatmári mandalák, 2016
HUNGART © 2017

tárca vezetésében – nacionalista szervezkedésnek minősítették a cigány képzőművészek csoportos jelentkezését. A kötet tanulmányai azóta is a szerkesztő padlásán porosodnak, minden elővételük mély sebeket szánt.

Amikor tíz év múlva, a rendszerváltás évében a Néprajzi Múzeum biztosított helyszínt a II. országos kiállításhoz, remélhettük, hogy végre rendszerváltó dolgok történnek a romák elfogadásában is. Tegyük hozzá, 1989 eufórikus hangulatú, rendszerváltó tavaszán ez szimbolikus gesztus volt. Mintha a Néprajzi Múzeum maga is kvázi politikai szerepet vállalt volna a romákról való gondolkodás megváltoztatni akarásában.

Esély volt a szolidaritás megteremtésére, hittünk a cigányság felemelkedésében, kultúrájának közkinccsé válásában. Kezdeményeztük egy cigány múzeum létrehozását, ahol történelmi, néprajzi, képzőművészeti kiállítások és oktatói-közművelődési munka segítségével alkalmunk lehetett volna a közgondolkodást alakítani, a társadalmi diskurzus részévé tenni az együtt töltött évszázadokat.

A 2000-ben ismét a Pataky Galériában (az első kiállítás helyszínén) a Magyar Művelődési Intézet által megrendezett Roma Képzőművészek III. Országos Kiállítása a folyamatosságot és a visszarendeződést egyszerre jelentette. A kultúraszervező roma értelmiség felelősségének és összefogásának köszönhető, hogy a folyamatosság jegyében sok külső forrást megmozgatva újabb bemutatkozási lehetőséget biztosítottak a képzőművészeknek.

Fotó: Berényi Zsuzsanna

BALÁZS JÁNOS: Csodaszarvas, 1973 körül, olaj, vászon, 35×46cm

című kötet előkészítése. A Corvina kiadó – akkoriban a legrangosabb képzőművészeti kiadó, sok nemzetközi kapcsolattal – örömmel fogadta kezdeményezésemet a kötet megszerkesztésére, s komoly levelezés kezdődött művészettörténészek és műkritikusok felkérésével, tanulmányok megrendelésével. A mintegy másfél évig tartó előkészítő munka következtében összeállt egy kötet, amely a kelderás-kovács hagyományokra építő svéd ezüstműves Rosa Taikon munkásságától kezdve a lírai szürrealis képek alkotójáig, a bolgár Szuli Szamuil Szeferovig számos ma is ismert képzőművészt hozott közel. Szerepelt a kéziratban Coucou Doerr, Torino Ziegler és a dzsesszgitárosként ismert Django Reinhardt éppúgy, mint a sajátos üvegtechnikájáról híres Ruda Dzurko.

A reményteljes előkészületeknek a Corvina új igazgatója vetett véget, aki – igazgatói pozíciójában meg sem melegdedve – szerződést bontott, nem tartott ígényt a kötetre. Nyilvánosan ki nem mondott vélekedésében ugyanaz a vád merült fel, mint a kulturális

BADA MÁRTA: Az én falum, 1984, olaj, farost, 45×45 cm, HUNGART © 2017

BALOGH BALÁZS ANDRÁS: Bódvalenke, freskóterv, olaj, farost, 146×34 cm, a Kugler Art Szalon Galéria jóvoltából, HUNGART © 2017

Ugyanakkor a visszarendeződést nem csupán a kiállítás azonos helyszínén, de a kívánatos intézmények megszületésének kiáltó hiánya is jelentette.

A rendszerváltás utáni első független kormánynak éppen intézetünkben kikerülő egyik főosztályvezetője felhasználva személyes ismereteit és elkötelezettségét hozzákezdett a cigány múzeum intézményi feltételeinek kimunkálásához. Kovács Sándor roma értelmiségiekből és szakemberekből grémiumot toborzott, amely hosszú hónapokig tervezte a múzeum funkcióit, méretét, költségvetését. Mi több, a megfelelő épületet is megtaláltuk a volt „szovjet kultúra” házában. Javaslatunkat

melegen támogatta a parlament kisebbségi bizottsága is, de a kormány jobbnak vélte a kiszemelt épületet második székházként a Magyarok Világszövetsége birtokába adni.

2006 áprilisában a nemzetközi roma nap alkalmából a kultuszminiszter jelképesen átadta a Kortárs Roma Galériának szánt, felújításra szoruló 180 négyzetméteres helyiséget a Tüköry utcában. Hogy aztán egyetlen nap nyitva tartás után az V. kerületi önkormányzat bejelentse, mégsem hajlandó rendelkezésre bocsátani a helyiséget! S persze továbbra is várat magára egy klasszikus múzeumként funkcionáló intézmény, amely lehetne a roma kultúrákatás fellegvára is.

Az erőszakos asszimiláció nyomásának kitéve az öngyűlölet és a menekülés természetesen megszülető reflexió. De bármennyire is nagy az igyekezet a cigány származástól való megszabadulásra, ha nincsen befogadó többségi

OLÁH JOLÁN:
Dédapám, olaj,
vászon,
73×77 cm,
a Kugler Art Szalon
Galéria jóvoltából
HUNGART © 2017

akarát, nyitottság, a törekvések zátonyra futnak. A kirekesztettség és elnyomottság tudata pedig könnyen szül dühöt, lázadást.

Az 1970-es évek elején jelentkező roma értelmiség ezzel a hiábavaló törekvéssel szemben követelte a választás szabadságát. Olyan toleráns társadalom megteremtését, amelyben minden egyén szabad akaratából döntheti el, identitásai közül (a cigányok esetében mindig többes identitásról beszélünk, amelyek összetevői szerencsés esetben nem szembeállíthatók egymással) melyik a számára fontosabb, hogy asszimilálódni, jeltelenül feloldódni, vagy emancipálódni akar, cigány identitásának büszke vállalásával és életmódbeli felzárkózással.

A szabad választáshoz-vállaláshoz azonban a feltételek megteremtése állami és politikai akaraton múlik. Roma intézmények és oktatási reform kellene hozzá. A cigányokról való gondolkodás alapvető megváltoztatása, hogy a roma-cigány kifejezés ne jelentsen mást, mint ha bármely más népről, kisebbségről szólnánk.

Kétségtelenül szükség van a romák önmagukról kialakított képének formálására, identitásstervezésre is. Ennek az új identitásnak nem lehet része, hogy a gádsók-nem romák ellenségeink, hogy hiába minden igyekezet, csak a megvetés és a kirekesztés lehet a részünk.

Ezt a cikket 2007-ben a Velencei Biennálé keretében tervezett Roma Pavilon támogatására írtam meg. Ha az elmúlt évtized változásait kellene számba venni, büszkén szólhatnánk a Roma Pavilon sikeréről, az időközben képzőművészeti

egyetemet végzett fiataljaink hazai és nemzetközi sikereiről, a Galéria 8 létrejöttéről vagy a napjainkban megszületett Európai Roma Művészeti és Kulturális Intézet berlini megszületéséről.

Valóban, a magyar romák tehetsége és alkotókészsége formálójá a nemzetközi képzőművészeti életnek is. Kállai András és Kállai Henrik berlini kiállítása a Kai Dikhas Galériában vagy az Andre Ratzsch által ugyancsak Berlinben, a Cervantes Intézetben rendezett nemzetközi kiállítás, Oláh Mara nagy sikere kortárs képzőművészként stb. mind a jó hírek sorát gazdagítja.

A hazai intézmények megszületése azonban olyannyira késlekedik, hogy ami volt, mára az sincs: a Roma Parlament székházát elvették, és a gyűjteményük sorsa teljesen kilátástalan. A felbecsülhetetlen értékű képek egy nyolcadik kerületi önkormányzati pincébe kerültek a rajtaütésszerűen kilakoltatott intézményből. Megfelelő minőségű és nagyságú közösségi tér felajánlása – legalább a gyűjtemény számára – azóta sem történt meg.

FERKOVICS JÓZSEF: A komáromi bunkerban, 2014, vegyes technika, farost, 50x70 cm a Romano Instituto tulajdona

HUNGART © 2017

A legutóbb Nemzeti Művelődési Intézet néven működő egykori Népművelési Intézet mára jogutód nélkül megszűnt. Roma Képzőművészeti Gyűjteménye – köszönhetően Závogyán Magdolna akkori igazgató gondoskodásának – csak azért lehet biztonságban, mert a kezelés jogát 2012-ben a Romano Instituto kapta meg húsz évre. Azonban az a tény, hogy sem a Romano Instituto, sem más intézmény nem kapott költségvetést a gyűjtemény karbantartására, szakszerű tárolására, állagmegővására, esetleges fejlesztésére, jól mutatja a hiányzó intézmények égető szükségességét.